

פרשת וישלח

לאחר העימות עם לבן וטרם המפגש עם עשו אחיו, נאלץ יעקב אבינו להתעמת עם איש אלה-י, בפרשייה שרב בה הנסתר על הנגלה:

וַיֹּתֵר יַעֲקֹב לְבָדּוֹ, וַיֹּאבֵק אִישׁ עִמּוֹ עַד עֲלוֹת הַשָּׁחַר. וַיֵּרָא כִּי לֹא יָכַל לוֹ, וַיִּגַע בְּכַף יָרְכוֹ, וַתִּקַּע כַּף יָרֵךְ יַעֲקֹב בְּהֶאָבְקוֹ עִמּוֹ. וַיֹּאמֶר שְׁלַחֲנִי כִּי עָלָה הַשָּׁחַר, וַיֹּאמֶר לֹא אֲשַׁלְּחֶךָ כִּי אִם בְּרַכְתָּנִי. וַיֹּאמֶר אֵלָיו מַה שְּׁמֶךָ וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב. וַיֹּאמֶר לֹא יַעֲקֹב וַיֹּאמֶר עוֹד שְׁמֶךָ כִּי אִם יִשְׂרָאֵל, כִּי שְׂרִיתָ עִם אֱלֹהִים-וְעַם אַנְשִׁים וַתּוֹכַל. וַיִּשְׁאַל יַעֲקֹב וַיֹּאמֶר הֲגִידָה נָא שְׁמֶךָ, וַיֹּאמֶר לָמָּה זֶה תִּשְׁאַל לְשְׁמִי וַיִּבְרַךְ אֹתוֹ שָׁם. וַיִּקְרָא יַעֲקֹב שֵׁם הַמָּקוֹם פְּנִיאֵל, כִּי רָאִיתִי אֱלֹהִים-יָס פְּנִים אֶל פְּנִים וַתִּנָּצַל נַפְשִׁי. וַיִּזְרַח לוֹ הַשֶּׁמֶשׁ כַּאֲשֶׁר עָבַר אֶת פְּנוּאֵל, וְהוּא צָלַע עַל יָרְכוֹ. עַל כֵּן לֹא יֵאָכְלוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת גִּיד הַנֶּשֶׂה אֲשֶׁר עַל כַּף הַיָּרֵךְ עַד הַיּוֹם הַזֶּה, כִּי נָגַע בְּכַף יָרֵךְ יַעֲקֹב בְּגִיד הַנֶּשֶׂה. [בראשית לב, כה].

לפני ההתעמקות המתבקשת בפסוקים סתומים אלו, נעיין ברובד ההלכתי של הפרשייה. הרמב"ם, בעקבות חז"ל, מונה את הפסוק האחרון של פרשת ההיאבקות כלאו':

שלא לאכול גיד הנשה שנאמר: '...לא יאכלו בני ישראל את גיד הנשה'. [מניין המצוות, מצווה ל"ת קפג].

מלבד הניסוח יוצא הדופן של האיסור בפסוק (לעומת ניסוחים מפורשים יותר של איסורים אחרים), עצם האיסור מצריך התעמקות גדולה, שכן על פניו הוא תמוה ביותר:

האוכל גיד הנשה מבהמה וחייה הטמאים – פטור, לפי שאינו נוהג בטמאה אלא בבהמה שכולה מותרת, ואינו כאוכל משאר גופה [כלומר, האוכל גיד הנשה של בהמה טמאה, לא רק שאינו חייב מצד גיד הנשה, אלא אינו חייב גם מצד אכילה של בשר טמא, שכן]: שאין הגידים מכלל הבשר כמו שביארנו [מובא בהלכה הבהמה], ואם אכל מחלב שעל הגיד הרי זה כאוכל מבשרה. [מאכלות אסורות ח, ה].

האוכל מנבלה וטריפה או מבהמה וחייה הטמאים, מן העור ומן העצמות ומן הגידים ומן הקרניים... אע"פ שהוא אסור הרי זה פטור [האיסור הוא מדרבנן בלבד, ולכן פטור ממלקות שהן על איסורים דאורייתא], מפני שאלו אינן ראויין לאכילה ואין מצטרפין עם הבשר לכזית. [מאכלות אסורות ד, יח].

כלומר, אע"פ שגידים בכלל וגיד הנשה בפרט אינם ראויים לאכילה ואינם אסורים בבהמות טמאות, בכל זאת אסרה התורה את גיד הנשה בבהמות הטהורות. מציאות של היתר בבהמות הטמאות, מהווה איסור בבהמות הטהורות.

נקודות לעיון והעמקה

1. האם עולה בדעתך הסבר לאופן הניסוח של איסור גיד הנשה, שהוא רק מכללא [על כן לא יאכלו...]. במקום להיות מפורש [לא תאכלו וכד']?
2. באיסור גיד הנשה, התורה כביכול מצווה על דבר חסר משמעות, שהרי אין הגידים ראויים לאכילה, והרי זה כאילו אמרה תורה 'אל תאכלו אבנים'.. האם תוכל למצוא רעיון מהותי העומד מאחורי איסור זה?

פרשיית המאבק בין יעקב והאיש אף היא קשה להבנה. בתחילה, ההתייחסות אל הדמות שנאבקה עם יעקב היא אנושית - וַיֹּאבֵק אִישׁ עִמּוֹ, בסופה של הפרשייה, אותו איש הופך להיות אלה-ים - כִּי שְׂרִיתָ עִם אֱלֹהִים-יָס.. כִּי רָאִיתִי אֱלֹהִים-יָס פְּנִים אֶל פְּנִים.. במהלך המאבק, אומר פתאום האיש שְׁלַחֲנִי כִּי עָלָה הַשָּׁחַר.. ויעקב משום מה בוחר לענות לאותו האיש עמו הוא נאבק, בבקשת ברכה.. - לֹא אֲשַׁלְּחֶךָ כִּי אִם בְּרַכְתָּנִי. התמיהות גוברת כאשר הניצים שואלים זה לשמו של זה, ומסתיימות באיסור האכילה שלכאורה איננו קשור למה שהתרחש.

במורה נבוכים, מסביר הרמב"ם שכל אותו מאבק היה במראה הנבואה [מצב תודעתי של מעין חלום בהקיץ], ולא באמת התרחש במציאות. (דבר המקרה מעט את אי ההבנות שהעלנו, כיוון שאין במאבק זה 'פשט', אלא הכל משל וסודות שהתגלו ליעקב באותו מראה נבואה):

..כן אני אומר אף בפרשת יעקב באומרו: 'ויאבק איש עמו', שהיתה בצורת התגלות, מכיוון שהתברר לבסוף שהוא מלאך.. המאבק הזה והפנייה בדיבור [הדיבור עם המלאך], **כולם במראה הנבואה**. [מורה נבוכים חלק ב, מב].
[יש לציין שהרמב"ן בפירושו לתורה (בראשית יח), הקשה על הרמב"ם מהמשך הפסוקים, שם מתוארת צליעתו של יעקב לאחר המאבק - דבר שאינו מתיישב עם קביעת הרמב"ם שהכל היה במראה הנבואה ולא במציאות. על כך ענו ראב"ם, הריטב"א והאברבנאל, שחווית הנבואה היא חוויה חזקה ומוחשית ביותר, עד כדי כך שבכוחה לרשום את רשמיה גם בגופו של הנביא].

אולי יש בדברי המלאך אל יעקב, כדי להסביר מעט את פשר הנבואה ואת עניינו של איסור גיד הנשה. המלאך אומר ליעקב: **לא יעקב יאמר עוד שִׁמְךָ כִּי אִם יִשְׂרָאֵל, כִּי שְׂרִיתָ עִם אֱלֹהִים וְעַם אֲנָשִׁים וְתוֹכַל**. יעקב אבינו מכיל בתוכו יכולת התמודדות מורכבת עם שני העולמות. מחד, עולם בני האדם המסובך והקשה - עולמם של 'לבנים' ו'עשויים' למיניהם, ובכ"ז לשמור על יושר ומוסר טהורים:

כדרך שמוזהר בעה"ב שלא יגזול שכר עני ולא יעכבנו, כך העני מזהר שלא יגזול מלאכת בעה"ב.. וכן חייב לעבוד בכל כחו, שהרי יעקב הצדיק אמר: 'כי בכל כחי עבדתי את אביכן'.. [רמב"ם הלכות שכירות יג, ז]

ומאידך, עולמם האלהי- של המלאכים, עולם של מאבקים שמיימיים, וגם בזה לצאת וידו על העליונה.

יעקב אבינו נקרא ישראל ע"י המלאך, ומיד אח"כ מזכרות המילים 'בני ישראל' בפעם הראשונה בתורה. כאשר יעקב אבינו הביא לידי שלמות את היכולת להכיל את שני העולמות, אז התגבשה באופן ברור הזהות של האומה הישראלית, ומאז ניתן לדבר על 'בני ישראל'.

את עניינו של ספר 'קדושה', הכולל בתוכו את הלכות מאכלות אסורות וגיד הנשה, מגדיר הרמב"ם כך:

ספר חמישי: אכלול בו מצוות של ביאות אסורות ומצוות של מאכלות אסורות. לפי שבשני עניינים האלו קדשנו המקום והבדילנו מן האומות, בעריות ובמאכלות אסורות. ובשניהם נאמר: 'ואבדיל אתכם מן העמים', 'אשר הבדלתי אתכם מן העמים'. וקראתי שם ספר זה ספר קדושה. [סוף 'מניין המצוות']

מבחינה מסוימת, גיד הנשה זו המצווה העומדת ביסודו של עם ישראל, המצווה שהתלוותה לשלב בו הפכנו ל"בני ישראל", בנים שאף אחד מהם כבר איננו נפלט מחוץ למשפחה, כעשו אחי יעקב וישמעאל אחי יצחק, אלא כולם יחד בונים את כלל ישראל על כל גווניו.

אולי המורכבות שישנה באיסור גיד הנשה - האיסור שבהיתר וההיתר שבאיסור, מלמדת על כוחם של ישראל לכלול ולהכיל את כל העולמות במזיגה ובהרכבה נכונה, והיא זו שמבטאת את השלב ההיסטורי שמייצגים יעקב ובניו.

איסור גיד הנשה ניתן ב'תחילת הדרך' הלאומית כמייצג את עניינו של עם ישראל, המחבר וקושר רוחני בגשמי.

לתגובות, הערות והארות אענה בשמחה
boazlevy100@gmail.com בעז לוי